

ПСИХОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ КОМАНДИРОМ: ВІД АМБІВАЛЕНТНОСТІ ДО СИМВОЛІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ

Хміляр О.Ф., Черевичний С.В. Психологія прийняття рішення командиром: від амбівалентності до символічної регуляції поведінки. Особистість командира в бойовій обстановці є розумом і серцем армії і народу. Авторами статті розкрито індивідуально-психологічні властивості, які повинні бути притаманні командирю, що приймає рішення на бій. Через призму амбівалентності показано специфіку функціонування волевої та мисленевої сфери особистості командира. Висвітлено психологічні чинники, врахування яких обумовлюватиме ефективність реалізації прийнятого рішення в бойовій обстановці.

Ключові слова: особистість командира, воля, мислення, рішення, рішучість, психологічні чинники.

Хміляр О.Ф., Черевичний С.В. Психология принятия решения командиром: от амбивалентности к символической регуляции поведения. Личность командира в боевой обстановке есть разумом и сердцем армии и народа. Авторами статьи раскрыты индивидуально-психологические свойства, которые должны быть присущими командиру, что принимает решения на бой. Сквозь призму амбивалентности показано специфику функционирования волевой и мыслительной сферы личности командира. Отображено психологические факторы учет которых обуславливает эффективность реализации принятого решения в боевой обстановке.

Ключевые слова: личность командира, воля, мышление, решение, решительность, психологические факторы.

Постановка проблеми. Будь-яка війна є, перш за все, цариною небезпеки, невизначеності, випадковості, страху і смерті [1]. В жодному різновиді практичної діяльності керівник не зустрічається з такими труднощами і перешкодами, які необхідно подолати командирю в бою, особливо в умовах сучасної гібридної війни. Війна – найбільша драма, що розігрується в душі командира, охоплюючи всю його сутність. Постійна загроза життю, здоров'ю, калейдоскопічна зміна бойової обстановки, тривалі навантаження, що перевищують межі людських можливостей, втрата бойових товаришів, загроза потрапити в полон, – все це супроводжується жахливою напругою фізичних і психічних сил командира, породжує цілу палітру емоцій, настроїв і станів [2]. В цьому контексті на передньому плані постає особистість командира та рішення, які він приймає в умовах бою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема прийняття рішення командиром в бойовій обстановці піднімалась як в працях теоретиків минулого (М.І. Драгоміров, К. Клаузевіц, М. Колодзінський, П. Морозов, Б.М. Теплов) так в дослідженнях вчених сучасності (В.М. Невмержицький, В.І. Осьодло, В.В. Стасюк, М.В. Цюрупа). В умовах війни “рішення командира безперервно перевіряючись боєм є ознакою відповідальності та серцевиною всього мисленевого процесу людини”, – пише Б.М. Теплов [3, с. 254]. Аналізуючи питання мисленевих операцій, безпосередньо включених в хід практичного дійства вирішення бойової задачі командиром, С.Л. Рубінштейн зазначає “... вони (мисленеві операції – курсив О.Х.) вимагають витонченої спостережливості і

прискіпливої уваги до різних деталей, вміння швидко переходити від розміркування до дії і назад” [4, с. 313].

На думку Б.М. Теплова, від особистості командира в ході бою вимагаються дві якості – добре розвинуті розумові здібності і сильна воля [3]. При цьому поняття “воля” містить в собі складний комплекс властивостей (силу характеру, мужність, рішучість, впертість, завзятість, енергопотенціал). При домінуванні волі – командир діятиме рішуче і мужньо, не враховуючи подекуди розумні ідеї, що висловлюватиме його оточення. В зворотному випадку, навіть при наявності в командира ґрунтовних ідей і планів, в нього не вистачить мужності і рішучості для їхнього здійснення. На думку М.І. Драгомирова війна, справа значною мірою більш вольова, ніж розумова. Наскільки б план, розроблений командиром, не був геніальним, він може бути повністю спотвореним при його виконанні, а виконання лежить в сфері волі. “Самі неймовірні подвиги здійснені майже однією волею” – пише Б.М.Теплов [3, с. 258].

Серед багатьох теоретиків простежується думка, згідно якої, функцією розуму є створення планів, а функцією волі – їх виконання. Вважаємо, що така позиція не є обґрунтованою, оскільки виконання плану вимагає розуму не менше, аніж волі. В діяльності командира відпрацювання плану на бій тісно пов’язано з його виконанням. В цьому полягає одна з важливих особливостей інтелектуальної праці командира.

Мета даної статті спрямована на розкриття впливу амбівалентності на процес прийняття рішення командиром й висвітлення психологічних чинників, врахування яких, обумовлюватиме ефективність реалізації прийнятого рішення в бойовій обстановці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів розпочнемо з розкриття індивідуально-психологічних властивостей, які мають бути розвиненими в командира, зокрема, розуму і волі.

Досліджуючи розум і волю командира психологи подекуди розділяють їх на дві різні здібності, допускаючи тим самим методологічну помилку. З позиції Аристотеля істинним двигуном вольової дії людини є “розум і прагнення” або ж “розумне прагнення”. “Розум не приводить в рух прагнення”, але “дві здібності – розум і прагнення – обумовлюють рух” [3, с. 262].

Прийнято вважати, що в стані небезпеки і страху, якість продуктивної розумової роботи знижується. Тим не менше в командира, на думку Клаузевіца, все повинно протікати навпаки: небезпека і відповідальність повинна загострювати роботу розуму. Також вважається, що стан смертельної небезпеки, будучи невіддільним від бойової обстановки, неминуче викликає емоцію страху (пригнічення). Лише повна перемога над страхом може сама по собі дати нормальний психічний стан. Водночас “нормального” як і “спокійного” стану в бою не буває і бути не може [3, с. 266].

Питання амбівалентності, яке постає в цьому контексті полягає не в тому, переживає чи не переживає командир в бою емоцію страху, а в тому, як він її рефлексує. Емоція страху може як пригнічувати командира так і викликати по-

зитивний стан бойового збудження. Останній є необхідним супутником військового покликання й психічної стійкості [5]. Якщо атмосфера небезпеки викликаючи гнітючу емоцію страху, в одного командира знижує розумову діяльність, то в іншого – вона створює позитивну емоцію “бойового збудження”, посилюючи й загострюючи роботу розуму. Активізація психічних сил командира, загострення розумової діяльності в атмосфері небезпеки – це саме те, що характеризує добре підготовлених командирів. Наші спостереження показують, що існують й інші типи командирів, у яких простежується своєрідна “економія психічних сил”. Такі командири вміють в гострі моменти здійснювати максимальну мобілізацію своїх можливостей, хоча в повсякденному житті видаються в’ялими й малоактивними.

Вагомим доробком стосовно прийняття командиром рішення є аналіз актуальних обставин, без усвідомлення яких, вести мову про планування чи прогнозування недоречно. Аналітичний розум командира, перш ніж прийняти рішення, має розібратися в намірах противника, можливостях своїх сил, оцінити місцевість. Перша особливість інтелектуальної праці командира – значна складність матеріалу, яка підлягає аналізу. Друга, не менш характерна особливість, – простота, чіткість, визначеність продуктів праці (планів, комбінацій, рішень), до яких приходить командир. Достеменно відомо, що чим простіший й ґрунтовніший план бою, тим він при інших рівних обставинах є кращим, оскільки “... простота уявлень... складає самий корінь ефективного ведення війни” [3, с. 273].

Для інтелектуальної праці командира типовими є дві особливості: а) надмірна складність вихідного матеріалу; б) простота і ясність кінцевого результату. На початку – аналіз складного матеріалу, в підсумку – синтез, який дозволяє отримати прості відповідні положення. Перетворення складного в просте – головна інтелектуальна риса командира [3, 6].

Ситуація бою дозволяє виокремити три типи командирів: *перший* – врівноважений, який спочатку спостерігає, обережно аналізує й критикує задля того, щоб потім плідно і впевнено діяти; *другий* – командир-аналітик, який заглибившись в деталі, внаслідок бажання чітко бачити всі елементи, забуває приступити до реалізації самого рішення, оскільки скутий надмірним ризиком; *третій* – надмірно синтетичний командир, який по своїй суті активний, справу обговорює стільки, скільки потрібно, щоб прийняти рішення, над яким працював, незважаючи на попередні невдачі, здатен знову приступати до справи.

Дані, на які спирається командир, характеризуються не лише багатоманітністю, але й складністю та заплутаністю взаємовідношень. Вони, окрім того, ніколи не бувають повністю відомими, досить швидкоплинні. Виходячи з цього, рішення командира тісно пов’язано з ризиком: без ризику діяльність командира неможлива. Це, в свою чергу, вимагає від нього добре цілою низкою розвинутих якостей. Серед яких: а) здатність до ризику; б) сміливість думки; в) мужність; г) рішучість [7]. Зупинимось на окремих із них більш детально. “Рішучість, як пише Клаузевіц, це здатність, що нівелює мук сумніву, прояви амбівалентності” [1]. Рішучість – це мужність, яка дозволяє

командиру діяти не зважаючи на відсутність недостовірних даних. Виходячи з окресленого контексту, командиром можуть бути лише ті військовослужбовці, в яких обережність і сміливість думки утворюють єдність, яку за Б.М.Тепловом прийнято називати “обережною сміливістю”. Це положення не слід трактувати в контексті певної “золотої середини”, як деяке середнє явище між сміливістю і обережністю. Не слід також вважати, що в деяких командирів в ситуації бою, сміливість немовби знижується, слабшає, стримується обережністю. Швидше навпаки: обережність, висока критичність думки дають можливість приймати і втілювати такі сміливі рішення, які поза цим є немислимими.

Поєднання сміливості та обережності створює в командира впевненість, яка є необхідною запорукою перемоги. Командир, беручи до уваги всі можливі варіанти розвитку справи, навіть самі найгірші, готуючись до неочікуваних подій, здатен спокійно і впевнено дивитись уперед. Водночас, нічим необґрунтована самовпевненість командира знищує його обережність, а втрата останньої знищує здорову впевненість в собі.

Резюмуючи вищезазначене, варто наголосити, що дії командира в бою не можуть бути просто “вільними акціями”; вони повинні бути реакцією на наміри і дії противника, зберігаючи при цьому ініціативність й велику силу вольового натиску. На війні командир повинен відмовитися, коли це потрібно, від своїх планів, замінивши їх новими. Твердість, стійкість й особливо завзятість командира відносно своїх планів може проявлятися по-різному й знаходити вираження у: 1) впевненому відстоюванні своїх планів перед вищестоящими інстанціями, перед думкою армії; 2) у боротьбі з природою; 3) в стійкості під час бою; 4) в не підпорядкуванні волі противника, незважаючи на всю силу його натиску.

Завзяте прагнення командира дотримуватись раз і назавжди прийнятого плану не повинно виходити зі слабо вираженої здібності щодо складання самих планів. Людина, якій з великими зусиллями вдається скласти один “гарний” план, природно, прагнутиме дотримуватись цього плану, не тому, що він найкращий, а перш за все тому, що він вже є, а інший ще слід скласти. Значна майстерність в складанні планів – необхідна умова гнучкого відношення до своїх планів.

Завзятість, яка базується на нарцицизмі, надмірній впевненості в собі, відсутності мужності для визнання своєї помилки – це вже не завзятість, а впертість (в негативному розумінні цього слова), тобто властивість, яка для командира є певною мірою небезпечною. Справжня завзятість командира виражається в тому, що план на бій відстоюється і впроваджується в життя, наскільки б це не було складно, до тих пір, поки він є найкращим [3].

На процес прийняття рішення командиром в умовах бою суттєвий вплив справляє низка психологічних чинників. Опинившись в бойовій ситуації, на перших порах, командир здатний відчувати розгубленість. Потрібен певний час, впродовж якого, долаючи боязнь і страх, командир навчиться розрізняти такі ситуації, прогнозувати їх розвиток і наслідки, регулюючи свою поведінку. Це період можна значно скоротити за умови систематич-

ної і, головне, свідомої роботи з оволодіння військово-професійною діяльністю в умовах дії модельованих психологічних чинників бою [8]. Серед основних психологічних чинників бою, в яких командир доводиться приймати рішення, варто виділити наступні:

1. Чинник небезпеки (усвідомлена загроза життю, здоров'ю чи благополуччю). Чинник небезпеки є основним (первинним), який визначає психологічну специфіку бойових ситуацій, але він не завжди зумовлює поведінку і психічний стан командира. Як показує досвід антитерористичних операцій, інколи об'єктивно небезпека існує, але суб'єктивно вона може не сприйматися, або ж навпаки. Небезпека досить часто породжує панічні стани. В.М. Бехтерев характеризує паніку наступним чином: "Хто переживав разом з іншими паніку, той знає, що це не проста боязкість, яку можна подолати в собі свідомістю обов'язку чи внаслідок переконання. Ні, це афект, що розвивається при певному несподіваному враженні загрозливого характеру з незвичайною швидкістю... Це щось таке, що охоплює майже раптово цілу групу осіб відчуттям неминучої небезпеки, проти якої абсолютно безсиле переконання й яке отримує пояснення лише в навіюванні цієї ідеї чи шляхом несподіваних зорових вражень (раптовий обстріл, поява ворожих військ) або через слово, зумисно чи випадково кинутого в натовп" [9, с. 144]. У такому стані війська нездатні виконати завдання, вони абсолютно некеровані, тому стають легкою здобиччю для противника. Чим раптовішою є небезпека, тим більшою видається вона ворогу і першою думкою раптово атакованого ворога є не опір, а втеча.

Первинність впливу чинника небезпеки на процес прийняття рішення командиром зумовлюється підсиленням дії інших чинників (раптовість, невизначеність, новизна). Залежно від сприйняття на особистісному характерологічному рівні й величини небезпеки регулюватиметься і поведінка командира бою.

Навчившись розрізняти рівень небезпеки, прогнозувати її наслідки, командир значно підвищить боєздатність і боєготовність ввірених йому підрозділів і частин. Для цього чинник небезпеки необхідно моделювати на заняттях в процесі бойової підготовки [8].

2. Чинник раптовості характеризується непрогнозованою зміною обстановки в ході виконання завдання, що вимагає коректування плану дій. Готуючись до бою командир планує свою діяльність, намагаючись врахувати можливі варіанти розвитку бойової обстановки. Реалізуюючи цю програму, командир прагне досягти поставленої мети. Якщо при цьому виникають якісь раніше не прогнозовані зміни умов діяльності відбувається коректування програми, кінцева ж мета діяльності залишається незмінною. Водночас можуть відбутися зміни, яких командир не передбачав. У такому разі мова йде про чинник раптовості. Чим вище величина відмінності між реальною та очікуваною зміною обставин, тим вище ступінь раптовості. При цьому командир змушений відмовлятися від старого, вже розробленого плану діяльності, і складати новий, а іноді змушений змінювати не лише план, але й мету діяльності.

Удар по психіці – один з найсильніших ударів, який відомий людству з найдавніших часів. Найефективніше він досягається раптовістю [8].

Водночас, не всі командири однаково реагують на раптовість. Умовно можемо виділити три типи поведінки в умовах дії чинника раптовості:

1) командир швидко переключає увагу, визначає нові цілі й докладає зусилля щодо їх реалізації. Така реакція вважається найбільш бажаною;

б) командир, усвідомлюючи раптову зміну обставин, продовжує діяти за старою програмою;

в) командир припиняє здійснювати свідому діяльність на якийсь проміжок часу. Два останні типи реакції призводять, як правило, до поразки в бою.

Звідси витікає найважливіший висновок: в процесі психологічної підготовки командири всіх рівнів повинні навчитися діяти в умовах раптовості.

3. Чинник невизначеності. Під ним ми розуміємо відсутність, або суперечливість інформації про зміст чи умови виконання бойового завдання, про противника і характер його дій.

Невизначеність прямо пропорційно впливає на стан психічної напруженості особового складу. Цей стан неоднозначно позначається на стійкості й надійності діяльності. Якщо психічна напруженість надмірна, то її негативний вплив виявляється в двох формах: перша “ступор”, при якій знижується або повністю припиняється діяльність командира, порушується координація рухів, погіршується або повністю відключається пам’ять; друга – нерегульована активність, яка характеризується появою некерованої, неосмисленої активності. В той же час помірний стан напруженості здійснює сприятливий вплив на поведінку командира. Він активізує всі його психічні функції, сприяє скороченню часу адаптації.

У бойовій обстановці невизначеність наявна завжди і для всіх. Її дію відчуває як солдат, так і генерал. Командир прагне якомога швидше розв’язати події, що викликали невизначеність та невідомість. В такій ситуації діяльність командира полягає в тому, щоб допомогти підлеглим зрозуміти ситуацію, усунути невизначеність, або, принаймні, переключити їхню свідомість на іншу діяльність задля зниження негативного впливу цього чинника. Різні люди по-різному сприймають одну і ту ж ситуацію. Одні в ній виділяють загрозливі чинники, зосереджують увагу, перш за все на сигналах про небезпеку, інші – виділяють інформацію, яка допоможе скласти програму боротьби з противником, тобто побачити його слабкі місця, ухвалити рішення на найбільш ефективне застосування зброї [1, 2, 3, 8].

Чинник невизначеності повинен часто супроводжувати процес прийняття рішення командиром. Навчившись в процесі бойової підготовки приймати рішення в умовах дії даного чинника командир легше справлятиметься з ним в ході бою.

Подейкують, що немає нічого гіршого, аніж чекати і наздоганяти. В ситуації очікування й в ситуації погоні присутній значний елемент невизначеності. Негативний вплив невизначеності може зменшуватися, якщо командир володіє прийомами контролю емоційної напруженості, оскільки вони

є складовою частиною спеціальних методів психологічної підготовки.

4. Чинник новизни сигналізує командирі про наявність невідомих йому елементів в умовах виконання бойового завдання. Новизна залежить від досвіду й знань командира. Негативний вплив чинника новизни в умовах бою частково можна зменшити, якщо в процесі психологічної підготовки командир вивчатиме реальний досвід дій в різних ситуаціях бою. Такі заняття повинні супроводжуватися детальним розбиранням бойової ситуації, супроводжуватися аналізом допущених помилок й прогнозом можливих варіантів розвитку подальших обставин.

5. Чинник збільшення темпу дій має місце в тому випадку, коли різко скорочується час на виконання необхідних для досягнення мети дій. Такі ситуації в бою виникають часто. Тренувати прийняття рішення командиром в умовах скорочення часу на виконання нормативів бойової підготовки, добиватися автоматизації їх дій – важлива передумова успіху в бою.

6. Чинник дефіциту часу виникає в умовах, коли успішне виконання завдання неможливо простим збільшенням темпу дій. За таких умов необхідно змінити структуру діяльності. Уміти діяти нестандартно, творчо – важлива передумова досягнення успіху в бою. Іншими словами, дефіцит часу вимагає від командира швидкої перебудови всієї структури бойової діяльності: визначення найбільш важливих в даних обставинах операцій, дій і відкидання другорядних. В умовах дефіциту часу не просто збільшується темп виконуваних дій, але й змінюється їх послідовність.

Висновок. Провівши аналіз найбільш істотних психологічних чинників бою, які впливають на процес прийняття рішення командиром, вважаємо, що їх слід моделювати на заняттях з бойової підготовки. Кожен прийом, що створює ситуацію, можливу в бою, моделює не один, а декілька психологічних чинників бою. При цьому один з них буде, як правило, більш виражений, ніж інші. На процес прийняття рішення окрім описаних чинників здійснюють вплив й інші. Серед них: а) фізичні; б) метеорологічні; в) радіаційні; г) барометричні; д) механічні; ж) хімічні [7].

Дії даних чинників на психологічну стійкість командира в процесі прийняття рішення не слід применшувати. Так, хімічні чинники безпосередньо впливають на нервову систему людини, викликаючи різкі емоційні зрушення. Надлишок кисню викликає емоційне збудження. Окрім цього, слід наголосити, що особливості емоційних зрушень і їх характер залежать, перш, за все, від інтенсивності зазначених чинників.

Список використаних джерел

1. Клаузевиц К. О войне. / Карл Клаузевиц. – Издательский дом “PRESS” Т. 1. – 1997. – С. 134-147.
2. Осьодло В.І. Прикладні аспекти військової психології. / Осьодло В.І., Хміляр О.Ф., Корольчук М.С. та ін. – К.: НУОУ, 2015. – С. 6-27.
3. Теплов Б.М. Ум полководца. / Б.М.Теплов. – [Проблемы индивидуальных различий]. – М.: Изд-во. АПН РСФСР, 1961. – С. 252-343.

4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002. – С. 309-338.
5. Зелінська Т.М. Амбівалентність особистості: шлях до гармонії чи душевного болю. / Т.М.Зелінська. – Навчальний посібник. – Черкаси: Брама, 2004. – 144 с.
6. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера. / В.І.Осьодло: [монографія]. – К.: ПП “Золоті Ворота”, 2012. – 463 с.
7. Хміляр О.Ф. Суб’єктна активність командира в прийнятті ризикованого рішення. / О.Ф.Хміляр // Матеріали Третьої Всеармійської науково-практичної конференції [“Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях”]. – К.: НУОУ, 2011. – С. 352-356.
8. Хміляр О.Ф. Психологічна підготовка солдата і офіцера / О.Ф.Хміляр // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к. наук. праць. – К.: НУОУ, 2013. – Вип. 1 (32). – С. 317-322.
9. Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. / В.М.Бехтерев. – СПб., 1908. – С. 144.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Klauzevic K. O vojne. / Karl Klauzevic. – Izdatel'skij dom “PRESS” T. 1. – 1997. – S. 134-147.
2. Os'odlo V.I. Prikladni aspekti vijs'kovoï psihologii. / Os'odlo V.I., Hmiljar O.F., Korol'chuk M.S. ta in. – K.: NUOU, 2015. – S. 6-27.
3. Teplov B.M. Um polkovodca. / B.M.Teplov. – [Problemy individual'nyh razlichij]. – M.: Izd-vo. APN RSFSR, 1961. – S. 252-343.
4. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii. – SPb.: Piter, 2002. – S. 309-338.
5. Zelins'ka T.M. Ambivalentnist' osobistosti: shljah do garmonii chi dushevnoho bolju. / T.M.Zelins'ka. – Navchal'nij posibnik. – Cherkasi: Brahma, 2004. – 144 s.
6. Os'odlo V.I. Psihologija profesijnogo stanovlennja oficera. / V.I.Os'odlo: [monografija]. – K.: PP “Zoloti Vorota”, 2012. – 463 s.
7. Hmiljar O.F. Sub'ektna aktivnist' komandira v prijnattj rizikovanogo rishennja. / O.F.Hmiljar // Materiali Tret'oï Vsearmijs'koï naukovopraktichnoï konferencii [“Aktual'ni problemi stanovlennja osobistosti profesionala v rizikonebezpečnih profesijah”]. – K.: NUOU, 2011. – S. 352-356.
8. Hmiljar O.F. Psihologichna pidgotovka soldata i oficera / O.F.Hmiljar // Visnik Nacional'nogo universitetu oboroni Ukraïni. Zb-k. nauk. prac'. – K.: NUOU, 2013. – Vip. 1 (32). – S. 317-322.

Hmiljar O.F., Cherevychnyi S.V. Decision-making psychology of a commander: from ambivalence to symbolic regulation of behavior. A problem of effective decision-making by a commander in a combat environment arises not for the first time. Importance of this issue was emphasized by military theorists in the past as well as by modern scientists. In war, the decision made by the commander is immediately verified in a combat and prerequisite to success is life of soldiers.

According to the theory of B.M.Teplov, a commander should have two personal qualities – intelligence and will, therefore the authors of this article aim to designing a psychological profile of

the officer who makes a decision on combat. Among factors that stimulate commander's mental abilities priorities are given to danger, uncertainty, fear, contingency, responsibility and others. In such a case, the entire process of decision making is accompanied by ambivalence.

It was found out that the commander's ability to activate "combat excitement" emotion at the right time that would significantly strengthen his/her analytical skills is the feature that characterizes the commander as a professional one. The ability of the commander to make his/her decision that is effective and at the same time is simple and understandable for executors, mitigate signs of ambivalence with the simultaneous development of "careful courage" is the highest manifestation of martial arts. The commander must also have courage to give up an approved plan (even the most perfect) if it would be inappropriate in a given situation.

The article indicates that psychological factors will influence a decision making by the commander under combat environment. These factors are surprise, new conditions, unpredictability of the enemy's actions (especially in today's hybrid war), lack of time and others. A training of a commander on making a decision during combat training will help him/her to obtain appropriate knowledge under certain situation and detailed analysis of the failures will help to develop necessary skills of predictability in the future.

УДК: 159.938

Ходос О. С.

СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Ходос О.С. Складові процесу адаптації військовослужбовців до військової служби.

У статті автор розкриває особливості професійної адаптації військовослужбовців Збройних Сил України, викладає специфіку військового стресу та можливу динаміку його протікання у мирний та воєнний час, визначає силу їх впливу на адаптаційні можливості та професійну соціалізацію військовослужбовців ЗСУ, підкреслює необхідність активної ініціативи, діяльнісного підходу військових, визначає актуальні напрямки подальших наукових досліджень, спрямованих на вивчення складових процесу професійної адаптації, та основні завдання військового психолога щодо психологічного супроводу новоприбулих військовослужбовців.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, соціалізація, стрес, стресор, дистрес, постстресовий стан, бойова психічна травма, стресрезистентність, тривожність, агресія, військовослужбовець.

Ходос А.С. Составляющие процесса адаптации военнослужащих к военной службе. В статье автор раскрывает особенности профессиональной адаптации военнослужащих Вооруженных Сил Украины, описывает специфику военного стресса и возможную динамику его протекания в мирное и военное время, определяет силу их влияния на адаптационные возможности и профессиональную социализацию военнослужащих ВСУ, подчеркивает значение активной инициативы, деятельностного подхода военных, определяет актуальные направления дальнейших научных исследований, направленных на изучение составляющих процесса профессиональной адаптации, и основные задачи военного психолога по психологическому сопровождению вновь прибывших военнослужащих.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, социализация, стресс, стрессор, дистрес, постстресовое состояние, боевая психическая травма, стресс резистентность, тревожность, агрессия, военнослужащий

Постановка проблеми. Україна потерпає від соціальних потрясінь, з часів Революції гідності й по нині. Триває іспит для усіх соціальних інститутів нашої країни, і вимоги держави перед Збройними Силами України жорсткі, як ні-